

ostobáktól ráadásul kigúnyolt látványa (*Megtalálva*); tanúi lehetünk a titokban magának némi pénzt összekuporgató, szociális otthonban elhunyt öregember „örökségén” már-már szörnyeteg módon marakodók visszautasító jelenetsorának (*A hagyaték*). Látszik a teljesen egyedül maradtak, a magukban motyogók, a tárgyakhoz beszélők, a halálközelségben tengődők oldhatatlan magánya, a gyámolításra szorulók didereggető árvasága, a megrokkantak sokféle kiszolgáltatottsága. Nemcsak a végképp elmagányosodottak viselnek megroppantó terheket, a formailag családban élők is ki vannak szolgáltatva a közönynek és tapintatlanságnak, a kegyetlenségnek és gonoszságnak, ők is védtelenek.

A közletről nézők empátiájával jeleníti meg Annus József a nehéz sorsú, a fájdalomtól megkínzott öregek élethelyzeteit, de nem kevesebb fogékonysággal s hitellel tud tükrözteni olyan eseményeket és állapotokat, amelyek valamiképp ellentétei is lehetnek a komorságnak, vigasztaló értelmet is nyerhetnek, a méltóságérzet szép kifejezéseként szolgálhatnak. Köznapi történetek máskülönbben ezek is, a mindennapok világában mutatják meg az életrealitás, az emberség, a tisztaság igazoló erejű s ekként némi reményérzetet is keltő példáit. Éppúgy érvényes ez a környezet dolgaira ügyelő, az együttélés normáinak tiszteletéért inzultusok közepette is szóló bátor nyugdíjas postás esetére (*Szót kér Börccsök Lajos*), mint a nyugdíjba vonultan is a tevékeny és hasznos élet boldogító alkalmait kereső parasztemberre (*Esti üzenet*), a természet éledésének misztériumát átélni képes nagypapa viselkedésére (*Tavaszi akar lenni*), vagy épp *Az élő példa* című ironikus hangolású elbeszélés tévesnyugdíjas szereplőjére, aki a maga természetes életszeretével az életidegen sémákban gondolkodó fiatalokra is rápirít. Fények is gyúlnak tehát a sötétségben, az életbizalmat erősítő jelek is fel-felvillannak, az írói életismeret sokoldalúságának is bizonyítékeként, a szemléletmód árnyaltsága mellett tanúskodva. (*Szép-irodalmi.*)

FÜLÖP LÁSZLÓ

„Séta a tilos területeken”

BAKA ISTVÁN: SZEKSZÁRDI MISE

Két verseskötet után prózával jelentkezett Baka István. Most kötetbe gyűjtött írásaira az első folyóirat-közlésekkor fölfigyeltünk már; újraolvasva, amit először megállapíthatunk: a prózaíró magabiztossága, uralma anyaga fölött, hangvételének, látásmódjának a kortárs prózához viszonyított újszerűsége.

Baka István nem lett hűtlen önmagához, önmagában a költőhöz. Kötetzáró írása *A völgy felett lebegő lány* maga is verses játék, de a másik háromban is: két rövidebb és egy hosszabb novellájában ott figyel a sorok mögött a költő. A nyelvi lelemények, szóképek, a mondatok fegyelme és ritmusa, a szemlélet szürrealizmusa, mind-mind a költőé.

In medias res: ez mégis, ez mégis igazi próza, kortársi prózánk nyeresége, igazi kihívás; főként a kötetet nyitó két rövidebb írást: a *Vasárnap délutánt* és a *Transzcendens etűdöt* lehet ezzel a mércével mérni. Kihívása abban áll: irodalmunk elszürkülése, nyelvi és szemléleti elszegényedése, történelemtől-társadalomtól elfordulása idején is, ime, lehet írni gazdag: reális elemekben és szürreális látomásokban gazdag, életszerű prózát. Breton szavait idézve: lehet a lélek tilos területein sétálva írni. Olyan prózát, ami úgy korszerű, hogy nem sivár; úgy ihletett, hogy nem túlírt.

Versesköteteiből kimutatható volt: Baka, a költő Jeszenyin köpönyegéből bújt ki, vagy hogy stílusosabban szóljunk, Jeszenyin szökeségéből, fagyos kékségéből építkezik eredendően. Ha ez igaz volt a költőre, akkor az igazság Bakára, a prózaíróra: Bulgakov köpönyegéből bújt elő. Bulgakov *Mester és Margaritájának* álmodó és lázalmokkal terhes világát építi tovább. Ennek motívumaiból bontja ki a maga történeteit, e mű fundamentumára építi a maga mondandóját. Bulgakov Mester és Margaritájáról magyar nyelvű megjelenésekor Féja Géza azt mondotta: a kor világirodalmának egyik legnagyobb műve. S láthatjuk, azóta is hatással van, 1969-es magyar nyelvű kiadása óta immár tizenöt éve búvópataként tűnik el és tűnik föl egy-egy műben, egy-egy felsorban.

Fiatal írónkra is hat, játékosan mondhatni: B-től E-ig. Baka világa bulgakovi világ, természetesen méginkább Baka István-i világ; és — taláalomra — Esterházy Péter új könyvének gyökértelemek látszó egyik „szállóigéje” (Szóval az elvtárs szerint Kant épeszű?!) szintén a *Mester és Margaritából* szállt elő.

Ezen a ponton egy kis kitérőt kell tennünk, nagykorúvá kell váltanunk a kiskorú és kisserű esztétikai megegyezést. A gyerek a világában körültekint s úgy látja, vele kezdődött és vele végződik minden, álló jelenben él: boldogság ez, tündérvilág. De esztétikai értéké avatni, hogy az az igazi érték, ami teljesen új, ami teljesen jelenérvényű, ami teljesen hagyománytalan — ez balgaság, esztétikai gyerekeség. A felnőtt tud múltjáról, tud történelméről, tud jövőjéről és tud a személye nélküli jövőről is. A felnőtt író tudja, hogy művészetének előzménye van és jobb esetben üzenete a jövőnek. „Olvasmányaira” így tekint. Féja Géza ezt írta a *Mester és Margarita* megjelenésekor: „Akik még őrzik az irodalom eredeti értelmét, jól tudják, hogy nem csupán kitűnő regény jelent meg, de döntő esemény történt az irodalomban. Bulgakov műve kötelez, ezután másként kell látnunk, más mértékkel kell mérnünk.” Ezt tudva, felnőtt íróként, lát, aki lát, mér, aki mér, azóta másként.

Nehéz lenne hirtelenjében Baka négy írásának történetét elmondani, világának összetevőit jelezni könnyebb. Műveiben bulgakovi az idegen figurája, visszatérően a hontalan, a csavargó bibliai figurája; a hallucináció, a szkizofrénia, a látomások, lázalmok földolgozása és megjelenítése. Órá utalóak „Sör, ásványvíz” bódéi, céllövöldéi, melynek letűnt, múlt világából azért a jelenünkre is lőnek. Mi az ihlet, ki az ihlető, bulgakovi e kérdés is. S mi a tehetség, mi a lángész titka? Baka István egy teljes látomással, történelmi vízióval keresi rá a választ groteszk, századfordulós világában, címadó *Szekszárdi mise* írásában.

Ha az ihletnél tartunk, másik nagy ihletője a szürrealizmus. Kísérlete is részben ebben áll: szürrealista prózát írni. Hűnek lenni a bennünk lakozó szürrealista költőhöz, és hűnek lenni jelen világunkhoz is, melynek jelenségei sokszor szürrealista mód valószerűtlenek vagy valófeleltiek.

Ezért idéztem Bretont, a bretoni meghatározást a szürrealizmusról: amit még magunkból sem ismerünk, séta a tilos területeken. Egyszer homok, másszor vér folyik ki telefonálás után Baka hősenek telefonjából: szürrealista filmek világában vagyunk; Bunuel *Az andalúziai kutyájának* erejét érzem. Más helyütt megáll az idő, képlékennyé, gyűrhetővá válik az óra. Itt meg Salvador Dalit gondolom. Amikor megállt Baka világában az idő: Dali *Az emlékezet állandósága* című képét, arról a „puha órákat, az idő és a tér omlós camembert sajtjait” gondolom. A szürrealisták által központivá fogalmazott törekvés az is, hogy az ember, a szökdécse-lő gyermek értse meg és fejtsse meg a lángész titkait. Mondottuk, e törekvés jegyében született a *Szekszárdi mise* című írás.

Baka harmadik ihletője már nem annyira művészi jellegű, inkább társadalmi. Korunk egyik társadalmi csapdájának, az újlód dzsentrizmusnak rejtélyeit kutatja szenvedélyesen. Verseit is megvizsgálhatnánk e szemszögből. De prózáját is: a neodzsentrizmus ellen lázad szenvedélyesen, amikor a nagy kártyázások, vadászatok, vadászház-építések, ivászatok, hivatali packázások, a bürokratizmus, az egocentrizmus világát mutatja be. A kötet indító két novellája főképp ebből az ihletből merít.

Feledhetetlen, amikor egyik hőse pihenésképpen a saját, egy példányban kinyomtatott

beszédeit olvassa. Emlékezetes, amikor egyik hőse, doktor Bártfay Mihály munkavégeztével kilép a doktor Bártfai sugárútra, elér a doktor Bártfai utcára, majd végigmegy, egész a doktor Bártffay térig. Remeklés ez, játék a nevek írásképevel, játék, játék, de a tűnt személyi kultuszt eszünkbe idézve, komoly játék.

A *Vasárnap délután* novella emlékezetes pillanata doktor Hunfalvy és doktor Magyary vadászata. Beszélő nevek: ott munkál bennük Arany, ott a *Rege a csodaszarvasról*. Hunor és Magor mai se-rege: gyászvitézek. A modern próza jellegzetessége, hogy ezúttal nemcsak a névadásban van jelen Arany János, hanem verséből szó szerinti idézetek is beleszövődnek, tudatosan és mesterien a mai alkotásba. És még egy klasszikus idézet, érezzük: nem véletlenül van szó, hősei részéről nem egyszeri és egyszerű utalásról és hivatkozásról. Hanem (így szerkeszt az író, a fokozással így tud művészi célt elérni): bemutatja, hogy módszeres visszaélés ez, degradálás. Gyulai Pál *Hadnagy uram* című versét is rikoltozzák a mai, írónk által idéző-jelbe tett hősök, kiknek társadalmisága itt-ott eltorzult formában, már csak a segédhajtó szerepe egy nagyvadászaton.

Baka István *Szekszárdi mise* című új kötete négy írás foglalata. A címadó *Szekszárdi mise* kissé szétesik részleteire. A századfordulós világ ábrázolására, akár a közelgő századfordulóséra, bár a novella színterén 1896-ban vagyunk. Liszt géniuszának és kortársa kisszerűségének rajzára: mi a különbség? Mitől is, miképp is lángész a lángész? És a lelki folyamatok: álmódások, lázalmok, a komplexus rajzára. *A völgy felett lebegő lány* című verses játék jeleneteiben szintén széttartó. Nyelvében van az egysége, ebben siker, Baka, a költő keres és teremt itt a maga számára egy oldottabb versbeszédet. Ennyiben számomra: beszédpróba.

De a *Vasárnap délután* és a *Transzcendens etűd* fenntartások nélkül üdvözölhető remeklés: egységesekek, sőt nyelvi, szemléleti sziklatömbök. Jeleztem már, talán prózánk egészére is ható kihívások. Sőt: a „változtatsd meg életedet” elve szerint egész személyiségünkre is ható kihívások. (*Szépirodalmi.*)

PINTÉR LAJOS